

Ніна Фіалко

Родинні гріхи

ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

ББК 84 (4 Укр) 6
УДК 82-311.4
Ф84

Фіалко Н.І.

Ф84 Родинні гріхи. Тернопіль:
Навчальна книга—Богдан, 2008. — 464с.

ISBN 978-966-408-517-2

Драматична історія життя головної героїні роману “Родинні гріхи” не залишить байдужим жодного читача, який візьме до рук цю книгу. Кохання, дружба і нелегкі колізії долі — ось що привертає увагу до цього твору.

Для широкого загалу читачів.

ББК 84 (4 Укр) 6
УДК 82-311.4

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ISBN 978-966-408-517-2

© Фіалко Н.І., 2005
© Навчальна книга—Богдан, макет,
художнє оформлення, 2008

ВІД АВТОРА

Зустріч із Антоніною Іванівною відбулася на урочищах у знайомих. Ця жінка була в центрі уваги багатьох запрошених, і мене зацікавило, що таке особливе вона розповідає, до чого всі так прислухаються. Позналилися ближче з нею увечері. Виявилось, що Антоніна Іванівна – великий оптиміст, у кожному життєвому випадку намагається знайти таке, заради чого варто жити, не втрачаючи надії. На багато питань вона має філософські відповіді. Тож при нашому подальшому знайомстві та спілкуванні у мене виникло бажання написати про неї, зокрема, про її бачення навколишнього світу. Антоніна Іванівна часто використовує у своїй мові висловлювання буковинської провидиці: “Все має корінь: квітка, трава, дерево. Ми про нього часто забуваємо, бо він у землі. Але ж корінь дає рослині живодайну силу! Виходить, що наші діди, прадіди, прапрадіди — аж до дванадцятого коліна — дають нам живодайну основу. А вона у них була така: ми на Землі тільки для того, щоб здати Іспит на Вічність, показати Господові Богу, чого вартує наша душа”.

Запитайте сучасних молодих людей, чи знають вони своїх предків. Згадають друге-третє й рідко хто четверте покоління. Антоніна Іванівна вірить, що після фізичної смерті життя душі переходить у інший вимір, де воно тільки починається. Проаналізувавши родовід своєї сім'ї до того покоління, про яке в пам'яті збереглися хоч якісь дані, жінка провела паралелі й зробила невтішний висновок: гріх, який скоїла та чи інша людина, хтось із нащадків мусить спокутувати. Кожна людина отримує те, що для неї заслужили її предки, анерідко — й вона сама. На мою думку, це не зовсім справедливо. На жаль, Закони Вічності діють незалежно від наших уявлень... Людські гріхи, в яких не покаялися, падають-течуть на рід, отруюють наступні покоління. Як своєрідне підтвердження цього пропоную читачам роман, у якому зображені реальні події та герої з реальними долями.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Трохи історії

На початку двадцятого століття село Косенівка належало до Уманського повіту Київської губернії. Через усе село протікала, як і тепер плине, вузьенька, але швидка річечка Герасимиha. В деяких місцях її можна було перейти вбхід, а в інших — навіть перескочити, не замочивши ніг. Колись річка була набагато ширшою, і про це свідчать широкі луги та болота, що розтяглися майже по всій її довжині. Болота підсихали, й на тому місці добували торф, там його сушили, а згодом доставляли до осель. Мальовничі пагорби і луги буяли зеленню. Високі трави впереміж із різнобарвними степовими квітами наповнювали повітря пахощами, від яких паморочилася голова.

Найбільше красу лугів було помітно й відчутно під час сінокошу. Стрекотали коники-стрибунці, в синьому небі витьохкував жайвір... Посеред буйнотрав'я стояли, мов на чатах, ясени і граби, вздовж річки густо росли лози й крислаті верби. Річка чомусь міліла, луги висихали, і люди почали використовувати їх під городи. Але краса лугів надовго залишилась у снах та спогадах.

Старожили оповідають, що назву селу дали переселенці з міста Косенів, що було колись на Волині. Сьогодні на тутешній території виявлено залишки поселення трипільської та двох поселень черняхівської культури. Документальне підтвердження з'явилося недавно, а легенду передавали від покоління до покоління. Підтвердженням її неодноразово ставали підземні ходи, в яких мешканці села знаходили рештки людських кісток,

глиняного посуду і кам'яних знарядь праці. Такі речі не викликали особливого захоплення, тому їх або закопували знову в землю, або викидали на смітник. На могильниках старалися не будувати осель. Старі люди казали, що на такому місці забудовник не матиме ні щастя, ні достатку. Це передавалося із вуст в уста, перекази обростали різними домислами і так дійшли до нас.

Багата земля Уманщини завжди була ласим шматком для завойовників. Про людей ніколи ніхто не дбав, лише намагалися якомога більше з них вичавити. Тому на цій землі часто спалахували вогнища визвольного руху, місцевий люд активно підтримував Гайдамаччину і Коліївщину. Хоча село Косенівка географічно віддалене від центральних доріг, його мешканці долучалися до головних політичних подій краю і вважали себе прямими нащадками козаків.

Пани у селі змінювалися, поневолення місцевих селян збільшувалось, і ненависть до них зростала. Доживала віку стара поміщиця Марія Живкович (Фабриціус), маєток орендував І. Сук. Управління доручили сільському старості та соцькому, які стежили за обробітком панської землі та збором податків із селян. Маєток мав близько двох із половиною тисяч мешканців, серед яких були і євреї. Вони володіли десятками різними крамничками, і фінансово впливали майже на все село. То ж селяни залежали не тільки від панів... Євреї часто зазнавали погромів, останній був у сусідньому селі Легедзине. Щоби менше звертати на себе увагу, євреї нерідко змінювали свої прізвища на українські, залишаючись однак такими самими євреями, як і раніше.

Косенівка розташована на великих покладах сірого, з голубим відтінком, граніту, який люди використовували для будівництва. У землі від міста Хмільника до Звенигородки знаходиться радоновий пласт, і село саме на тій косі, про що свідчить газ, який виділяється з глибоких льохів. Взимку його не чути, а з настанням тепла він підходить до верхніх шарів землі, заповнює льох і зовсім витискає з нього кисень. Ніхто ніколи не вивчав, як цей газ діє на здоров'я людей, але мешканці зауважують серед володарів таких льохів велику смертність від пухлин. Газ виділявся тільки на відповідній глибині. Є криниці зі солоною водою, майже

не придатною для пиття. Може, та вода лікувальна або шкідлива — ніхто тогоне знає.

Щоби полегшити спілкування серед людей, у селі побудували дві греблі, через що утворилося два великих ставки, які згодом наповнили рибою.

Отже, забуте Богом і людьми село розташоване далеко від залізниці й центральних шляхів. До нього можна було дістатися тільки пішки або за гарної погоди доїхати кіньми. Коли починались осінні дощі або весняне танення снігів, чорнозем ставав таким гливким, що люди не відвідували навіть сусідів, які жили навпроти. До центру села добирались обхідними стежками й городами, щоби зайвий раз не місити болота. До настання морозів життя ніби призупинялося. Тоді селяни могли більше часу приділити власному господарству.

До жовтневого перевороту 1917 року в селі працювало три водяних млини, чотири кузні, сім вітряків, діяла православна церква. Поселення хоч і далеко від Києва, проте вже 1917-го року тут були хата-читальня, бібліотека, трикласна церковно-приходська школа. На кожній вулиці організували свій гурток музичних інструментів. Іноді ставили самодіяльні вистави, але участь у них брали тільки чоловіки. 30 сімей у селі виписували газети, переважно російською мовою. Треба сказати, що великі політичні зміни в державі зачепили чорним крилом мешканців і цього віддаленого села.

Феон Мельник

Родина Мельників була не дуже великою: два сини і дві доньки. Кажуть, що заможні люди плодилися не так рясно, як бідняки. Чи в них голови була зайняті більше примноженням і збереженням достатку, чи, може, працювали більше за інших... Старого батька у селі вважали грошовим мішком, бо хто б не прийшов до нього за позикою — нікому не відмовляв. Але найбільшу повагу мав за те, що ніколи не ходив боржником у євреїв. Згідно закону батьківська хата мала би належати старшому синові, але найменшенького Бог дав тоді, коли старші були вже дорослими. Малим дітям завжди більше родинної любові перепадало, бо батьки надіялися, що вік доживати доведеться саме при них. Наділили доньок гарним посагом і видали заміж, молодшого сина залишали

біля себе, а старшому Феонові звеліли будувати власну хату. Батько мав кільканадцять моргів свого поля і не поспішав ділити його на пайки між дітьми, бо тоді користі нікому б не було. Поки вся земля вкупі, та ще й у дбайливих руках, то вона й віддячує щедро. Йому легше було віддати вирощене, ніж ділити землю.

Коли настала пора одружуватися старшому синові, Феонові, батько висватав йому дівчину з села Іваньки. Там мешкала близька родина і нараяла старому гарну пару для сина. Дівчина народилася в заможній родині, яка обіцяла за нею гарний посаг. Заведено було з давніх-давен, що батьки зобов'язані були підібрати пару для своїх дітей (на свій смак і розсуд), а діти рідко заперечували на це.

Що йому висватали Олиту, Феон довідався останнім, проте не образився на батька. На сватанні він уперше побачив свою майбутню дружину й був приємно вражений: дівчина була не тільки багатогою, а й красивою. Після весілля він привів у батьківську хату милу дружину, коня і корову на додачу. Через літо дві родини допомогли молодцям перейти до новозбудованої оселі. Батько Феона роздав худобу дітям і залишився з одним конем. Коли ж невістка в'їхала у його двір на молодому жеребцеві, старому аж дух перехопило від задоволення. Жінки тішилися тим майном, що в скринях, а чоловікам до вподоби худоба і земля. Батько пропадав у стайні біля коней і радів, мов мала дитина.

Молодий господар був дуже працьовитий, брався за всіяку роботу, і все в його руках кипіло. Довгими зимовими вечорами перечитував газети і завжди знаходив для себе щось цікаве. Мав велике тяжіння до всього нового. Сільський староста запропонував йому стати у новозбудованому млині мірошником, і Феон охоче погодився.

Селяни у Косенівці не мали багато землі, але врожаю вистачало, щоби прогодувати родину. Із 1400 моргів поля лише третя частина належала селянам, решта була церковною і панською. Тож від ранньої весни і до пізньої осені селяни розривалися між своїми клаптиками і чужими наділами. Щоби менше платити за роботу, поміщик не був скупий на техніку. Зокрема, в 1917 році в його садибі були млин, молотарки, жатка, снопов'язалки, сінокосилки, зерноочисні машини і ще багато дрібної техніки та інвентарю. Він мав біля двох десятків робочих

коней, стадо корів, отару овець... Усе це давало щороку непоганий прибуток. Три виїзні брички для панів із підібраними за мастю й породю кіньми викликали заздрість не в одного господаря. Стара пані сама не була марнотратною й поважала інших за ощадливість. Надзвичайно оберегала спокій своїх людей, і не накладала на них великих податків. Може, тому в селі було багато середняків, бо й лавки відкривали в тих селах, де мешканці мали за що купувати товари. На панському полі потрібно працювати, та й заробити кожен намагався побільше. У жнива збіжжя жали за восьмий або десятий сніп. Спочатку врожай збирали на панському та церковному полях, а потім до пізньої осені домолочували свій.

Після закінченні осінніх польових робіт справляли обжинки, а парубки засилали сватів до дівчат. У засіки закладали все, що можна зберегти: квасили у діжках капусту, огірки, помідори, яблука і кавуни. На полях щедро родили дині й кавуни, то ж свіжими їх споживали аж до свята Михайла. Соняшникового насіння намолочували щороку стільки, що густої і пахучої олії вистачало до нового врожаю. Зима не була страшною для здорових і роботящих людей. На зламі дев'ятнадцятого і двадцятого століть настрої у родини Мельників був чудовий, кожний мав світлі мрії і великі сподівання, хоча не всім цим мріям і сподіванням судилося збутися.

Народження доньки

Щасливі Феон та Олита чекали первістка. На початку двадцятого століття народилася дівчинка, яку охрестили Паранею. І ніби мішок із дітьми розв'язали. Через кожних два роки бузько кружляв над їхньою оселею і підкидав по одній дитині. Великим гріхом вважали перешкоджати появі дітей на світ, тому народжували, скільки Бог давав. Слабші часто помирили, не доживши навіть до року, зате ті, які виживали, були міцними, мов товстошкірі волоські горіхи. Босими бігали навіть по снігу, і ніякі хвороби до них не чіплялись. У родині Мельників вижили п'ятеро дівчат і лише двоє хлопців.

1905 рік запам'ятався селянам наїздом до села жандармів. Їхній односелець Онуфрій Шевчук ще за молодих літ став ченцем

Києво-Печерської лаври. Саме там вступив у ліве крило соціал-демократичної партії, і вів активну політичну боротьбу в Києві та роз'їжджав по селах. Через Косенівку проходив шлях нелегальної літератури до Умані. В селі мешкала родина Онуфрія, тому він безперешкодно навідувався до рідні і разом доправляв літературу. За ним, мабуть, наглядали, бо якось він не встиг ще й роздягнутись, як на село воронням упали жандарми. Онуфрій мав густу чорну бороду, а як довідався про облаву, то відразу зголив її. Взяв порожнє відро і вийшов із хати назустріч жандармам. Старший запитав його:

— Котра хата Шевчуків?

Ченець вказав рукою на кінець села, і поки жандарми крадькома туди підбиралися, зник. Але більше в Косенівці про нього не чули, мабуть, цареві посіпаки таки наздогнали його і замордували.

У 1914 році повіяло першим холодом війни. Падали міста і розорялися села, стрімко зростали ціни на харчі. Люди не встигали побачити ще думські гроші, а сусіди вже хвалилися керенками. Та й керенки так само швидко знецінювалися, тому селяни притримували харчі, бо ніхто ж не знав, чого ще варто чекати.

Феонів батько, як вже зазначалося, дуже любив коней, і до 1915 року в нього була не одна гарна пара баских, якими він дуже пишався. Одного разу, коли до маєтку навідався пан Сук, він запропонував обміняти їх на млин, в якому порядкував Феон. Пани вже відчували, що коні їм скоро знадобляться більше, ніж маєтки. Синові пропозиція сподобалася, хоча батькові було дуже шкода коней. Але пан так наполягав, що не залишав їм вибору, тому змушені були погодитися на обмін. Щоби добро не пропало зовсім, вирішили: нехай залишиться хоч млин. Так Феон став власником млина, а на батька напала велика туга, яка незабаром звела його в могилу.

Молодий господар тішився млином і двома молодими волами, що залишилися за ним, бо на них пани не звертали уваги. Тієї зими снігу випало багато, земля обіцяла рясний урожай. Підросли діти, мов гриби після дощу, допомагали батькам по господарству. Батьки накопичували дочкам посаг, бо не зоглядишся, коли настане пора з хати на свій хліб відправляти. Все тривало своїм порядком, як і у більшості мешканців села.

Жовтневий переворот

Звістки про події у Москві та Петербурзі прокотилися селом перед Різдом. Люди ніби подуріли, відчувши волю і безкарність. За кілька місяців розграбували панський маєток і понижили техніку. Стара пані, налякана вчинками ще донедавна мирних селян, злягла і незабаром померла. Навесні, коли підсохла дорога, з'явилися перші гінці нової влади. Але якою б влада не була, а їсти всім кортить, тому, як завжди, засіяли панське поле, і чекали розпоряджень нових хазяїв. Оскільки млин стояв у центрі села, то нових представників Феон зустрів чи не найпершим. Він не помітив, коли біля млина зупинилася група вершників. Щось ніби обірвалося всередині, серце відчуло недобре, тому сприйняв гостей здивовано і насторожено.

— Це твій млин? — запитав зухвало один із них.

— Мій, — насилу перевів подих, не піднімаючи погляду. Чомусь втупився у хромові чоботи вершників, бо у селі далеко не кожен мав такі.

— Тепер твій млин буде служити людям, а не панам, — додав інший і зістрибнув із коня.

— Він і тепер служить людям, бо в нашому селі вже нема панів, — спробував огризнутися мірошник.

— Ваша влада закінчилась і почалася наша, то ж не базікай, а мої хлопці візьмуть у тебе трохи борошна для загону, — сказав старший, відразу ж скомандувавши носити муку на гарбу, що стояла біля млина.

Мірошникові перехопило дух, коли його відштовхнули нагайкою вбік, ніби якогось стороннього. Адже віддавати чужим людям свої воли не мав наміру. Плекав їх кілька років, щоби вони могли працювати на родину, а тепер подаруй якомусь заїжджому волоцюзі. Обличчя Феона враз почервоніло, налилися злістю очі, й мірошник вчепився у роги бика.

— Худоби вам не віддам, бо з чим буду працювати? Борошно людське, а не моє, то ж дозволу треба питати в людей! — підвищив голос, хоча й здогадувався, що це мало допоможе.

— Нам твого дозволу не треба!

Повантажили на гарбу все борошно й погнали волів. Феон став поперек дороги і закричав, що свого, горбом нажитого, добра

не віддасть. Потім крик перейшов на прохання і доводи, що за борошно він якось із людьми розрахується, але без волів родина ніяк не зможе вижити.

— Тобі без волів не можна? — зареготав військовий. — Ми ще й млин заберемо, тільки іншим разом, бо сьогодні дуже поспішаємо, — вдарив мірошника нагайкою по голові кілька разів, і вояки погнали гарбу за село.

На крик позбігалися селяни, але біля млина стояв лише розгублений мірошник із синім пругом через обличчя. Феонові, вперше за 40 років життя, стало соромно за свою неспроможність щось змінити. Вперше не зумів захистити своє добро та свою сім'ю. Йому стало жаль людей, які залишилися без хліба, а найбільше себе, бо разом із волами розтанули його надії на краще життя. Лише тепер він зрозумів свого батька, який помер із туги за кіньми. І поспівчував йому.

Олита враз довідалася про пригоду біля млина, і стримано зустріла чоловіка після роботи. Нічого не запитувала, бо знала, як йому боляче. Чекала, поки він сам розпочне розмову. Доньки на виданні, а тут забрали воли, та ще й млина, як повідали люди, обіцяли позбавити...

Тягнулися похмурі дні, яким, здавалося, не буде кінця. Олита нишком плакала, а чоловік мовчав, ніби мову відняло. Аж раптом селом промайнула новина, що повернулися його воли. Ніби їх перепинив Петро з крайньої хати і тепер усім розповідає, що купив на базарі. Феон відразу пішов оглянути тих волів. Вони були такі худі й голодні, що, жадібно хапаючи сіно, на нього навіть не глянули. Як не доводив мірошник своє право на худобу, Петро не поступався. Влади у селі нема, і скаржитися нікому. Всі тільки дивувалися: звідкіля у Петра такі великі гроші завелися? Навіть заможні селяни вже давно не бачили ні гетьманок, ні українських лопаток. То як вони з'явилися у Петра? Він навіть старих грошей ніколи не мав. Літні люди примовляли: як випустив зі своїх рук, то запий водою і не тривож душу.

Мірошник продовжував щодня ходити до порожнього млина, в якому дедалі частіше збиралися чоловіки і тихо поміж себе заводили суперечку. Нова влада обіцяла бути робітничо-селянською, а те що вони бачили — не було схожим на обіцяне.

Подумали, що то якась банда йшла мимо і повернула до них. Уселі два роки пропивали загарбане панське майно. Не ходили на панщину, нікому не підпорядковувалися. Сильніший і нахабніший відбирав у слабшого, не задумуючись над своїми діями.

На території Уманщини бешкетували банди “Кринички” і “Дерешука”. Знайшлися і в Косенівці охочі до чужого добра. Коли пропили панське добро, почали нападати на заможніших односельців. Через день як не на одному кінці села, то на іншому після пограбування “червоний півень” ушент знищував обійстя. Ніхто не виходив рятувати чуже добро, щоби не накликати біди на себе. За зиму майже у півсела не залишили каменя на камені.

Напровесні, коли дороги стали прохідними, повернувся поміщик Сук і залишив свого повіреного — капітана царської армії Валявського. За знищений маєток він проводив ексекції над селянами: згнали людей посеред села і на лавці “нагороджували” шомполами. Кому 15 ударів, а кому і всі 25. Розкрадачі завчасно повтікали, а розплачуватися довелося безневинним селянам. Після такого знущання селяни створили свій загін “Вільне козацтво” і змусили Валявського залишити село. А найбільше позбиткувалися над людьми денікінці, бо вигребли все до решти і принесли в село тиф.

Феона безчинства банд не зачепили, втрата волів на тлі того, що відбувалося тепер, була не такою й значною. Тоді сусіди співчували йому, а були й такі, котрі раділи з його біди. Люди по-різному ставилися до пограбування млина і не сподівалися, що незабаром біда завітає майже до кожної оселі.

Свіжі новини сколихували село лише тоді, коли його жителі ходили на базар до Тального чи Маньківки, або з’являвся хтось чужий. Купували на базарах газети: “Киевская мысль”, “Манифест”, “Воззвание”. Їх передавали з хати в хату і зачитували до дірок. Новини щоразу були гіршими.

Феон дуже переймався тим, що відбувалося. Ставав неговірним і дратівливим. Невдовзі знову навідалися якісь люди на конях, невідомо, за кого чи проти кого вони. Селяни були не багаті, тому всі припаси харчів приховували і не поспішали ділитися будь з ким. До млина зерно тепер привозили рідко, і

Феон більше був за сторожа, ніж молот збіжжя. А влітку млин закрили на замок аж до осені, поки не зберуть нового врожаю.

Після останніх боїв біля Тального селом пройшли кіннотники Будьонного і залишили налагоджувати нову владу невеликий червоний загін. Зігнали людей на сходку і створили Комітет незаможних селян (комнезам) із одинадцяти осіб. До нього чомусь залучили тільки злидених господарів. Вони у своєму малому господарстві ладу не могли дати, а у великому — і поготів. Спочатку знищили все до тла, а тепер треба було відбудовувати, по суті, на пустирі. Часто історія повторюється, але висновків люди не роблять ніяких.

Створили три кооперативи, і до них потягнулися безземельні, ледачі та продажні селяни. З їх нашіптувань влада знала, що відбувається у кожній хаті. На сільському сході головою громади вибрали свого односельця, і представники влади до села навідувалися не часто, головне, щоби жителі хліб здавали і на роботу справно ходили.

Василь Шевчук

На одній із мальовничих вулиць стояла старовинна дерев'яна церква. Ніхто не знав, коли вона була збудована, але дерево настільки почорніло, що визначити її вік було складно. Старожили не пам'ятали, коли в храмі правив український священник. Після смерті старого відразу прислали іншого, але неодмінно з Росії. Він жив осторонь усіх мирян, часто навідувався до Умані. Дяк, як посередник, давав невтішну характеристику на попа. Розповідав, що у церкві є спеціальна книга, до якої записані всі мешканці села. Піп щодня записує до неї дані про мирян. Хто коли відвідував церкву, які робив пожертви, чим відрізнявся від основної маси людей. Щомісяця доповідав в Умані про свої спостереження. Царизм боявся українського козацького руху навіть через двісті років, тому розсилав своїх людей скрізь по Україні. Нерідко попи не дотримувалися церковних канонів. Частенько випивали і смалили тютюн. Про церкву дбали мало, нічого не поновлювали. Селянин у скрині завжди тримав пляшку самогонки і пачку махорки для попа, на той випадок, якщо не дай Бог, щось станеться в родині.

При церкві діяла школа, але відвідували її не всі діти. Навчився читати і трохи писати — та й залишав, щоби більше грошей не платити.

Родина Шевчуків довго була під прискіпливою увагою попа і старости села. Після революції старости не стало, але піп залишився і володів інформацією про всіх. Василь доводився племінником ченцеві Онуфрію. Гордився своїм дядьком, але про нього згадували тільки у хаті, щоби не накликати біди. Хлопець був старшим у родині, не раз витягував зі сховку літературу, що дядько залишив останнього разу. Чим більше Василь зачитувався, тим більше ятрила душу несправедливість, що панувала між людьми. У хаті підростали три молодші сестри, і треба було одружуватися, щоби вирватися з того гармидеру. Батько належав до змішаного українсько-єврейського роду, який давно збіднів. На початку століття він ще володів лавкою, в якій продавали господарські товари і гас для каганців. Брат Онуфрій йому добре “допоміг” опинитися в економічній безодні. Через кілька днів після зникнення ченця навідалися жандарми і вщент розгромили лавку. Відновлювати торгівлю заборонили. Можете уявити єврея (навіть напівкровного) з лопатою в руках? Я також — ні. Тому родина виживала в складних умовах, і про багатий посаг дівчата навіть не мріяли. Дорослі діти ходили на заробітки до заможніших селян, чим і заробляли на існування.

У Василя було русяве волосся, що хвилькою спадало на високий лоб. Низький на зріст, та ще й худорлявий, він у свої двадцять п'ять виглядав хлопчиськом. У діда навчився гарно грати на скрипці, й жодне весілля не обходилося без нього. Тільки-но інструмент потрапляв до його рук, струни ніби самі плакали й співали, а він лише вправно перебирав пальцями і водив смичком. Коли молоду виряджали з батьківської хати, то скрипка у його руках так тужила, що всі плакали. А коли заливалася соловейком і кликала в танок, то втриматися було годі. Веселою вдачею хлопець подобався багатьом дівчатам, але з бідним далеко не кожна хотіла зв'язувати життя. Йому ж подобалася старша Феонова донька Параска — вродлива, небалакуча, роботяща. Вона виділялася серед інших, бо закінчила три класи церковно-парафіяльної школи, добре читала, писала і рахувала. Василеві було цікаво з нею спілкуватися, й іншої жінки поруч себе не

уявляв. Він зауважив, що дівчина сором'язливо опускає погляд при зустрічі з ним і виявляє свою прихильність. Василь бідний, але гордині хоч залийся, на багатьох би вистачило. Засилати сватів відразу не ризикнув, щоби не отримати гарбуза, а вирішив спочатку поговорити з батьком дівчини. Зібрали на полі перший ужинок пшениці, й Василь напросився відвезти його та замінити на борошно.

Млин ще не працював, тому мірошник, не поспішаючи, ладнав приміщення, підшивав шквіви, латав сита. Василь застав його у поганому настрої, розмова не клеїлася. Феон повідомив, що запустить млин не раніше, як за тиждень, коли ще хтось підвезе, бо його зерна вистачить тільки для розпорошення на ситах.

— У вас уже хліб закінчився, що ти так скоро збіжжя привіз? — поцікавився мірошник.

— Та ні, ще трохи є... — знітився парубок, мнучи у руках картуза. Боявся зіпсувати все необачним словом, але й чекати слушної нагоди у нього не вистачило б терпіння. Як і всі молоді, Василь був запальним та нетерплячим.

Феон добре знав хлопця, тому відразу здогадався про мету його приходу. Щоби допомогти розпочати розмову, сів на порозі, запалив, не поспішаючи, цигарку, потім обережно поцікавився:

— Чому це ти, хлопче, не одружуєшся, вже ніби й пора? Чи шукаєш собі таку, щоби також на скрипці грала?

— На скрипці я сам добре граю, а дружина потрібна для душі, та щоби господинею в домі була, — вже веселіше відповів Василь. Він зрадив, бо розмова почалась саме з того, що його зараз найбільше цікавило.

— Дівчат багато на виданні, чи ніхто тобі не до вподоби?..

— Я б засватав вашу Параню, але ж ви її не віддасте бідному парубкові, — зізнався Василь і втупив у мірошника погляд.

— Чому не віддам? Бери, якщо любитимеш і шануватимеш. Ащо бідний, то ми також не багаті. Тільки спочатку в неї мушу запитати, бо за нелюба не хотів би її силувати, — відповів Феон, і піднявся до роботи. Він не бачив для своєї доньки гідної пари з тутешніх хлопців, то хоч би вже за того віддати, кого сама хоче. На тому й розійшлися.

Повертаючись додому, Василь задоволено посміхався. Був чомусь певен, що Параня погодиться вийти за нього заміж. Коли сиділи на колодках, вона часто затримувала на ньому захоплений погляд. Ловлячи той погляд, він грав тільки для неї.

Увечері родина зібралася за столом до вечері. Ділилися новинами, обговорювали сімейні справи. Раптом батько взяв Параню за руку і запитав:

— Доню, тобі подобається Шевчуків Василь?

Дівчина густо почервоніла й опустила погляд.

— Тоді скажи, нехай засилає старостів, — сказав батько і всміхнувся.

Донька знала про звичаї в родинах, де згоди дітей ніхто не запитував, тому переживала, що батько не погодиться віддати її за бідного парубка. Трималася осторонь Василя, щоби не роздмухувати свої почуття. Боялася нерозділеного кохання і водночас прагнула його, кидаючи при зустрічах на хлопця закоханий погляд. Вона знала, що він подобається багатьом дівчатам, але з різних причин їхні мрії нездійсненні. Веселий дотепний парубок Парані подобався, може, ще й тому, що музикантів люблять люди різного віку. Відчула, що у батьковій свідомості відбулася певна зміна, але не могла зрозуміти, яка саме. Шлюбу з Василем дівчина водночас хотіла і боялася. Знала, що великого посагу за нею не дадуть, бо в хаті залишаються ще шестеро дітей. Прибуток із млина невеликий, а харчів ледь вистачало до нового врожаю. Мабуть, батько добре подумав, коли погодився на цей шлюб. Щаслива Параня чекала миті, щоби зустрітися з Василем.

Щонеділі молодь збиралася на колодках біля Мартинихи. Її чоловік вже давно зрізав у лузі дерева на будівництво нової хати і поскладав сушити біля воріт. Через рік раптово помер, і тепер на ці колодки сходилася вся вулиця: вдень старі погомоніти, а вечорами — молодь повеселитися.

Ще ніколи так прискіпливо не збиралася на вулицю Параня. Їй хотілося, щоби у Василя не виникло найменшого сумніву в тому, що саме вона — його пара від Бога. Струнка, з великими сірими очима дівчина заплітала тугу русу косу, але ніяк не могла вибрати стрічку. Не любила широких, а вузькі виглядали надто бідними. Сестри з цікавістю спостерігали за її приготуваннями і

старалися всіляко допомогти. Кожна з них мала свої стрічки, і сьогодні пропонували старшій сестрі скористатися будь-чیهю. Але Паша відмовилася.

— Щасливою хочу себе відчуту у своєму, бо позичене — ніби крадене, — посміхнулася вона. — Якщо кохає, то на стрічки не звертатиме уваги...

На колодках вже юрмилася молодь, і коли заспівала Василькова скрипка, дівчина пташкою вилетіла на вулицю. Згодом дівчата заводили пісні й давали музикантам перепочинок. Василь втиснувся до гурту, де сиділа Параня.

— Ти чому такий веселий, ніби гетьманки знайшов? — лукаво запитала дівчина.

— Це щось більше, ніж гроші, — загадково шепнув їй хлопець. — Почекай мене після вечірки, не поспішай до хати, тоді й довідаєшся.

Наспівавшись, молодь весело парами розходилася вулицею. Біля воріт довго не затримувалися, бо з першими променями сонця вже треба бути в полі. Василь, поклавши скрипку в саморобний сундучок, поспішив до Феонових воріт. Параня чекала його.

— Із твого погляду я здогадався, що ти згідна стати моєю дружиною, — після кількох марних фраз весело сказав хлопець.

— Може, й погоджуся, — теж посміхнулася дівчина, — але лише тоді, коли пообіцяєш кохати тільки мене і не заглядати на чужих жінок.

— Ти думаєш, що на весіллях я на жінок дивлюся? Тебе між ними завжди шукаю, бо інші для мене всі однакові, — виправдовувався хлопець. — Параню, я щиро кохаю тебе і прошу вийти за мене. Але мушу тобі признатися, що тільки на скрипці вмію добре грати, а інше в мене не дуже гаразд виходить. Але якщо ти мені допомагатимеш, то навчуся бути добрим господарем.

— Якщо ти щирий і кажеш правду, то засилай сватів. Тільки і я мушу тебе попередити, що посагу за мною нема, якщо ти на нього розраховував, — вихопилося в неї.

— Серденько, якось обійдемося без нього. Руки і ноги міцні, то ж будемо працювати. Що ми гірші за інших? — він ніжно пригорнув дівчину і поцілував

Щасливі молоді поверталися до своїх домівок із великими сподіваннями...

... Весілля справили восени, коли Парані виповнилося 19 років. На тій самій вулиці, де жили батьки, громада виділила їм п'ять десятин землі. Викопали землянку, щоби до весни якось перебути, та й перейшли туди жити. Але доля розпорядилася так, що землянка стала їм хатою не на одну зиму. Обидві родини були не спроможні допомогти, бо самі ледь виживали. Експлуатацію робочої сили тепер засуджували, і, щоби не відібрали зайву землю, куркулі обходилися власними силами. Заробітків у селі взагалі не стало. Лавки давно позачиняли, і почалися тривожні часи.

Перші червоні осередки

Нову владу в Косенівці встановлювали близько трьох років. То прискакали зелені, то махновці, то знову червоні. У кожного своя правда, але всі хотіли керувати і гарно жити. Кожен нахваляв себе, обіцяючи селянинові землю та волю. Люди вже нікому не вірили, бо заїжджі завжди чогось хотіли, а натомість не давали нічого. Червоні навідувалися до села тільки за зерном або фуражем. Звозили все спочатку до млина, потім разом відправляли до району. Млин перетворився на склад, а мірошник — на комірника без заробітку. Селяни тепер боялися везти своє зерно будь-куди, бо могли відібрати ще дорогою. Каменю у селі було багато, обробляти його вміли, тож виготовляли примітивні жорна, на яких у домашніх умовах дробили зерно на борошно та різні крупи. Ще за царя в селі добували голубий граніт і брилами вивозили його, а обробляли вже в іншому місці. Чоловіки знали, як можна зробити нехитрий пристрій, щоби використати камінь для домашніх потреб.

Перед Покровою двадцять першого року всі звично готувалися до храмового свята. Ніздрі лоскотав густий запах смаженого м'яса і свіжого хліба. У кожній хаті чекали гостей і новин із сусідніх сіл. Цікаво було довідатися про порядки в інших господарствах. Чи всюди такий безлад, чи це тільки в їхньому селі громада беззуба і не може давати відкоша районним керівникам? Селом поповзла чутка, що знову надійшла якась депеша з поганими вістями. Голова осередку прийшов із нею до

Феона і повідомив, що за два дні треба зібрати з людей десять возів зерна.

— Пропонуєш зіпсувати людям свято? Ти ж знаєш, що ми не зможемо знайти такої кількості зерна, бо вже майже все віддали! — невдоволено вигукнув Феон.

— Доведеться силою перетрусити село, і ти мені в цьому допоможеш!

— Тебе обрали головою — ти й труси! Я у власному млині, а ви керуєте, ніби у своєму.

— Було ваше — стало наше! — глузливо кинув голова. — Люди тебе поважають і повірять тому, що ти їм казатимеш.

— Обіцянки хто виконуватиме? — ще більше розпалювався мірошник.

— Ніхто. Бачиш, як часто влада змінюється?..

— Вона — так, а я з родиною залишаюся на місці. Ми ж тільки ворогів собі наживемо у селі! Невже ти цього не розумієш? Місцеві недоброзичливці — це тобі не якісь другорядні керівники. Я відмовляюся брати участь у твоїх заходах, і ти мене не примушиш! — наголосив Феон і хряпнув долонею по столі. Піднявся з табуретки, взяв навісний замок, щоби зачинити млина.

— Може, у твоїх доводах і є логіка, але приїжджі їх не слухатимуть. Виведуть нас до Діхтярки і розстріляють, — сказав голова. — Завтра збереться актив, там і вирішимо, як вийти зі ситуації.

Додому Феон прийшов похмурий і злий. Дружина дала помитись і повечеряти, а коли чоловік трохи заспокоївся, почала здалека:

— Знову неприємності? А в мене новина для тебе є, але ти злий, то ж не знаю, чи говорити...

— День сьогодні щедрий на новини... — аж здригнувся чоловік. — Уранці Параня хвалилася своєю вагітністю, потім отримали з району паскудний папір. Чим же ти мене потішити хочеш?

— Я також вагітна... — несміливо мовила дружина і вперше замислилася, що новина ця дуже недоречна.

— Може, радіти треба тому, що Бог посилає, але нині мене це зовсім не тішить... Маю великий клопіт і не знаю, чим усе

закінчиться. Прийшов сьогодні до мене голова, щоб я допоміг йому знову зерно збирати для червоних, — почав заклопотано чоловік. Він хотів почути думку дружини, бо більше ні від кого не чекав поради.

— І ти погодивсь?! — аж сплеснула руками Олита.

— Вони вже забрали у мене все, перед односельцями знеславили, а тепер ще й поліцаєм хочуть зробити! Мабуть, батько пожалів мені того млина, бо користі з нього мало, лише неприємності. Мушу піти поміж люди і подивитися, чи всюди так добре, як у нас, чи це тільки тут так глумляться над людьми...

— Не залишиш же ти мене саму з дітьми, та ще й вагітну? — злякалася дружина.

— Якби Бог заглянув у мою душу, то й живих трохи прибрав би, а він посилає ще дітей на муки, — вирвалось у нього. Очі заволоклися скупю сльозю.

— Схаменися, чоловіче, що ти мелеш! Гріх великий береш на душу! — дружина затулила йому долонею рота і пригорнулася. Хотіла заспокоїти, та не знала, як.

— Усе життя намагався жити згідно Божих заповідей. І що з того маю? Якщо завтра відмовлюся збирати хліб, мене розстріляють. Що тоді буде з дітьми і з тобою? — він погладив Олиту по голові й міцно притиснув до грудей. — Розпрощаюся з тим клятим млином і житиму, як усі люди...

— Ти не зможеш цього зробити, бо дуже багато приклав рук до нього. Добробут усієї родини ти пов'язував саме з млином. Не пробачиш собі цього вчинку до смерті...

— Знайду в собі сили, ти тільки не гнівайся на мене, — попросив чоловік.

Узяв шапку і вийшов у двір. Здавалося, голова розпухла від думок, що снували, мов гедзі біля скотини. Стояв і метикував, як йому вчинити, щоби не виконувати наказу голови осередку. Якщо ж активісти наполягатимуть, то він спалить свого млина. Був переконаний, що це тільки в їхньому селі не дають ні працювати, ні жити. Кортіло піти поміж люди і побачити, як інші обстоюють інтереси громади.

Два дні сперечалися в млині, хто має йти до людей за хлібом, і виходило, що тільки Феон може домовитися з ними, бо когось

Кінець
безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте,
будь ласка, повну
версію книги.